

ALKMEON IZ KROTONA: SASTAVLJAČKA I RAZLIKOVNA ULOGA RAZUMA

Dejan FORTUNA

Sažetak

Misao Alkmeona iz Krotona, liječnika i filozofa, u ovom je članku promatrana pod vidom njegova poimanja razuma. Tako se pokušalo pokazati da on razumu, u kontekstu svoje spoznajne teorije, pridaje sastavljačku ulogu, dok mu s druge strane pridaje i razlikovnu ulogu između čovjeka i ostalih životinjskih vrsti. Kako bi se to pokazalo, oslanja se prvenstveno na njegove fragmente koje imamo sačuvane kod Diogena Laertija (DK, 24.B.1) i Teofrasta (DK, 24.B.1a).

Uvod

Alkmeon iz Krotona jedan je od predsokratovskih filozofa koji je iznimno malo poznat, stoga se nameće pitanje njegove važnosti i zašto se uopće baviti njegovom mišlju. Alkmeon je mislilac koji zaslužuje našu pažnju upravo zbog svoje originalnosti i zasebnosti. Svojim djelovanjem iznio je neke tvrdnje koje su svojevrsna anticipacija onog što će kasnije razvijati filozofi poput Platona i Aristotela. No, kako bismo ga kao takvog upoznali, važno je pokušati što ispravnije datirati vrijeme njegova života i djelovanja, o čemu će više biti rečeno u daljnjem tekstu ovog članka. Nakon

tih važnih razjašnjenja oko problema datiranja, nastojat će se na temelju fragmenata koji su sačuvani pokazati Alkmeonovo poimanje razuma koje ima dva momenta: spoznajnoteoretski i antropološki. Svakako valja već sada imati na umu kako je ovo samo pokušaj interpretacije tih fragmenata na temelju samog teksta tih fragmenata, ali i na temelju onog što su razni proučavatelji predsokratovske misli o njima iznijeli. Upravo zbog fragmentarne očuvanosti njegova djela nužno smo ograničeni na ono što imamo očuvano, a to, pak, znatno otežava interpretaciju i približavanje izvornoj Alkmeonovoj misli. Ovo je, dakle, samo pokušaj određivanja mjesta koje on, daje razumu u svojoj spoznajnoj teoriji, ali i u određivanju čovjeka naspram životinja.

1. Napomena: o predsokratovcima općenito

Budući da će u ovom radu biti razmatrano poimanje razuma u misli jednoga predsokratovca, važno je odmah na početku razlaganja te tematike dati neka razjašnjenja o predsokratovskoj filozofiji kako bi se bolje razumjelo ono što će dalje biti razloženo. Ovdje se, stoga, valja prvotno usmjeriti na svojevrstu metodologiju proučavanja predsokratovske filozofije, ali i na problematičnost pojma *predsokratovci*. No, ovi problemi na koje se sada usmjerava naše razmišljanje, bit će samo ukratko prikazani jer bi njihova detaljna razrada mogla predstavljati zaseban rad.

Kada govorimo o nekom filozofu ili filozofima određenog povijesno-filozofskog razdoblja, često se može čuti da on ili oni

imaju toliko interpretacija koliko je i njihovih interpreta. No, najčešće su djela takvih filozofa cjelovita i dostupna za analiziranje i tumačenje. Kada, pak, govorimo o predsokratovskoj filozofiji, nailazimo na problem koji se tiče samih tekstova filozofa koji su fragmentarni, a to „predstavlja ogromnu prepreku za detaljnu razradu predsokratovske filozofije.“³⁸⁷ Upravo zbog fragmentarnosti tekstova u proučavanju predsokratovske filozofije iznimno je važna filološka analiza, iako ona u sebi nema nimalo filozofičnosti. Filološka analiza je ta koja osigurava da je tekst koji proučavamo autentičan i valjano rekonstruiran, no važna je, nadalje, filozofska sinteza koja će taj tekst filozofijski interpretirati, tj. rekonstruirati ideje.³⁸⁸ Iako se filozofi ponekad gnušaju nailaskom na bilo kakvu vrstu ili spomen filološke analize u jednom filozofijskom radu, ona je u proučavanju predsokratovske filozofije neizostavna upravo zbog valjanog i pravilnog filozofijskog interpretiranja samih tekstova, tj. filozofske sinteze. Ključni pojmovi mogu se pravilno razumjeti ako se uzme u obzir izvorni jezik tekstova, koji je u ovom slušaju grčki, jer prijevod ponekad ne otkriva smisao koji ima grčka riječ.

Toliko o samoj metodologiji proučavanja predsokratovaca. Sada bi bilo dobro nešto reći o problematičnosti upravo tog pojma, *predsokratovci*. Ponekad će se u ovom radu spominjati taj pojam, no valja imati na umu kako on nije neopterećen raznim

---

³⁸⁷ Jasmina NAUMOSKA, *Suvremeni metodološki izazovi u tumačenju predsokratovske filozofije*, u: *Filozofska istraživanja*, 36 (2016.) 1, 5.

³⁸⁸ Usp. *Isto*, 9.

polemikama. Pojmom *predsokratovci* kao da bi se željelo načiniti neka jedinstvena i homogena filozofska škola ili tradicija koja bi se mogla svesti pod isti nazivnik nazivajući sve njezine pripadnike, zajedno s Aristotelom, φυσικοί, tj. oni koji su se bavili isključivo kozmologijskim pitanjima. Na problematičnost ovog pristupa vrlo jasno ukazuje Lebedev.³⁸⁹ Nadalje, prefiks također predstavlja problem jer se njime na neki način ukazuje kako je filozofija prije Sokrata, Platona i Aristotela tek neki začetak i anticipacija onog pravog što tek treba doći, a tu je također i problem kronološkog neslaganja (npr. Demokrit je Sokratov suvremenik koji ga je nadživio).³⁹⁰ Javlja se i problem Sokratove figure koja bi trebala predstavljati svojevrsni obrat od proučavanja prirode prema bavljenju pitanjima ljudskog života, no onda se možemo zapitati zašto ne bismo postavili sofiste kao referentnu točku mjesto Sokrata.³⁹¹ Moglo bi se tu navesti još nekih problema kojima je opterećen pojam, no već iz svega do sada rečenog može se zaključiti da ovaj pojam moramo koristiti imajući na umu kako on možda nije najspretniji naziv za filozofe tog dijela antičke filozofije.

---

³⁸⁹ Usp. Andrei LEBEDEV, Getting Rid of „Presocratics“, u: *Philosophy in the Dialogue of Cultures. Materials of the World Philosophy Day (Moscow – St. Petersburg, November 16–19, 2009)*, 177–183. Dostupno na: http://www.fks.uoc.gr/greek/CVs/Lebedev/Lebedev_Getting%20rid%20of%20_Presocratics_%202009.pdf (pristupljeno u svibnju 2017.).

³⁹⁰ Usp. *Isto*; Jasmina NAUMOSKA, Suvremeni metodološki izazovi u tumačenju predsokratovske filozofije, 7.

³⁹¹ Usp. Jasmina NAUMOSKA, Suvremeni metodološki izazovi u tumačenju predsokratovske filozofije, 7.

2. Problem datiranja, pripadnosti pitagorejcima i kontekst filozofiranja

Na samom početku govora o nekom filozofu važno je odrediti i navesti vrijeme njegova života i djelovanja. Kada govorimo o Alkmeonu, posebice je važno razmotriti njegovu originalnost jer ne bi bilo od prevelike vrijednosti proučavati mislioca koji je samo sintetizirao i bez nekog kritičkog promišljanja preuzeo utrte putove mišljenja svoga vremena. No, kao što je to naglašeno u poglavlju o predsokratovcima općenito, već ovo uvodno određenje vremena Alkmeonova života poprilično je kompleksno i ne prelazi razinu vjerojatnosti. Unatoč tome, napravljeni su značajni pokušaji u ovom pogledu te ih stoga valja promotriti.

2.1. Datiranje i s njim povezana originalnost

U Aristotelovoj *Metafizici* nalazi se svjedočanstvo o vremenu Alkmeonova života:

„Alkmeon je, naime, po godinama bio [mlad]³⁹² kad je Pitagora već bio star, a njegovo je naučavanje bilo slično njihovu.“³⁹³

---

³⁹² Pridjev mlad (véος) je Dielsov umetak. Važno je, radi lakšeg orijentiranja, napomenuti da se za vrijeme Pitagorina život otprilike uzima 570. g. pr. Kr. kao godina rođenja, a 490. g. pr. Kr. kao godina smrti.

³⁹³ Navedeno prema: Hermann DIELS, *Predsokratovci. Fragmenti. I. svezak*, Zagreb, 1983., 186. Određeni doksografski materijal i razni sačuvani fragmenti pojedinih filozofa sakupljenih u ovoj zbirci obično se navode kraticom DK (Diels - Kranz) nakon koje se navede broj poglavlja, odjeljak i broj fragmenta. Tako bi ovaj navod trebalo označiti kao: DK, 24.A.3. Odsada ću sve navode iz

No, baš ovaj dio rečenice (καὶ γὰρ ἐγένετο τὴν ἡλικίαν Ἀλκμαίων ἐπὶ γέροντι Πυθαγόρᾳ), koji bi itekako pomogao u razrješavanju problema određenja vremena Alkmeonova života, problematičan je jer se ne pojavljuje u jednom važnom rukopisu *Metafizike*, te će zbog toga ponekad biti tretiran kao kasniji neautentični umetak. Tome se može pridodati i činjenica kako Aristotel u *Metafizici* samo jednom spominje Pitagoru imenom, dok u ostalim slučajevima govori o pitagorejcima.

Posljedice ovakvog tretiranja ovog dijela rečenice su pomicanje vremena Alkmeonova života sve kasnije i kasnije pa tako L. Edelstein piše:

„Vjerojatno se mora ići još dalje od onih koji su stavili u pitanje ovaj datum i pretpostaviti da je Alkmeon pripadao pitagorovcima Sokratova vremena ili čak kasnijem; sva uvjerenja koja mu se pripisuju čine se indikativnim za to da mu se tako nešto i pripiše. Svakako, da je Alkmeon živio na kraju petog umjesto šestog stoljeća pr. Kr., njegovi pogledi, kako ih je ocrtao Stella u skladu sa sačuvanim svjedočanstvima bili bi mnogo prihvatljiviji premda daleko manje originalni.“³⁹⁴

Dielsove zbirke označavati tako, a naravno svi prijevodi na hrvatski, koji će biti navođeni, doneseni su iz gore navedenog izdanja.

³⁹⁴ Ludwig EDELSTEIN, Review of L. A. Stella's L'Importanza di Alcmeone, u: *American Journal of Philology*, 63 (1942.) 3, 371-373., citirano prema: William Keith Chambers GUTHRIE, *Povijest grčke filozofije I. Raniji predsokratovci i pitagorovci*, Zagreb, 2005., 284.

Vidi se, dakle, kako je datiranje Alkmeonova života povezano s pitanjem njegove originalnosti. Što ga kasnije datiramo, to je njegova originalnost manja, tj. sve ono što prema sačuvanim svjedočanstvima i fragmentima znamo o njegovim mišljenjima, nazorima itd., ne bi bilo novo, nego bi se u to doba (vrijeme Sokratova života, kao što to predlaže Edelstein) već podrazumijevalo.

Ipak, ima i onih koji ovaj dio rečenice smatraju autentičnim i Guthrie iznosi nekoliko argumenata u prilog tome.³⁹⁵ Ako prihvatimo autentičnost ovog dijela rečenice, možemo reći da je Alkmeon djelovao negdje oko 500. g. pr. Kr. i tada napisao svoju knjigu, koja je fragmentarno očuvana, a o kojoj će kasnije biti više govora.³⁹⁶ U prilog ovom ranijem datiranju može se navesti fragment koji imamo sačuvan kod Diogena Laertija i koji je zapravo uvod u Alkmeonovu knjigu:

„Alkmeon iz Krotona, sin Piritojev, rekao je Brotinu, Leontu i Batilu slijedeće: O onom što je nevidljivo, o onom što je smrtno, pouzdano znanje imaju bogovi, (a nama) kao ljudima (moguće je samo) nagađanje itd.“ (DK, 24.B.1).

---

³⁹⁵ Usp. Wiliam Keith Chambers GUTHRIE, *Povijest grčke filozofije I. Raniji predsokratovci i pitagorovci*, 284-285.

³⁹⁶ Za prihvaćanje ovakvog datiranja v.: Andrei LEBEDEV, Alkmeon on plants: a new fragment in Nicolaus Damascenus', u: *La parola del passato. Rivista di studi antichi*, 48 (1993.), 456-460.; Geoffrey Stephen KRIK - John Earle RAVEN, *The Presocratic Philosophers*, Cambridge, 1957., 232.

Ovaj fragment, pod vidom datiranja Alkmeonova života, važan je zbog posvete trima pitagorovcima. Iako se ne može odrediti vrijeme življenja Leonta i Batila, Brotin je doveden u vezu s Pitagorom, bilo da je imao kći Teanu koju je Pitagora oženio, bilo da je Teana bila Brotinova žena koja je bila Pitagorina učenica.³⁹⁷ Veza Brotina s Pitagorom ukazuje na njegovu pripadnost ranijim pitagorejcima. Ako je, između ostalih, Alkmeon njemu posvetio knjigu, to potvrđuje ranije datiranje Alkmeonova života.

Čini se da bi raspravu i izlaganje problema datiranja Alkmeonova života bilo dobro sumirati riječima: „Sve u svemu, razumnije je vjerovati da je Alkmeon, kako nam je rečeno, živio u doba Pitagorine starosti, te da je mislilac znatne snage i utjecaja, nego ga smjestiti u doba Platonove zrelosti da bi se pokazalo (s premalo dokaza) kako uopće nije bio originalan.“³⁹⁸

2.2. Povezanost Alkmeona s pitagorejcima

Pitanje Alkmeonove originalnosti, kao što je to naglašeno u prethodnom poglavlju, povezano je s datiranjem njegova života. Sada bi valjalo promotriti još jedan vid njegove originalnosti, a to je njegova (ne)pripadnost pitagorejskom društvu i ovisnost o njihovoj misli.

---

³⁹⁷ Usp. DK, 17.1.

³⁹⁸ Wiliam Keith Chambers GUTHRIE, *Povijest grčke filozofije I. Raniji predsokratovci i pitagorovci*, 298.

2.2.1. Potvrđivanje pripadnosti pitagorejcima

Diogen Laertije na samom početku svog izvještaja o Alkmeonu smješta ga među pitagorejce:

„Alkmeon iz Krotona. I on je slušao Pitagoru“ (DK, 24.A.1).³⁹⁹

Jamblihov popis pitagorejaca također navodi Alkmeona kao pripadnika pitagorejske škole.⁴⁰⁰

Osim ovih doksografskih posvjedočenja o Alkemonu kao pitagorejcu, ima i onih proučavatelja Pitagore i pitagorejaca koji ga također smještaju u te redove. Primjer je Jean-Francois Mattei koji ga naziva pitagorejcem, ali mu na neki način priznaje poseban status unutar pitagoreizma nazivajući ga misliocem „posve drukčijeg ranga“.⁴⁰¹

2.2.2. Aristotelova distinkcija

Dio iz Aristotelove *Metafizike* koji je naveden kod datiranja Alkmeonovog života, ovdje će biti naveden cjelovitije kako bi se pokazalo da Aristotel nikako ne ubraja Alkmeona pod pitagorejce.

„A drugi među njima [pitagorovcima] kažu da je deset principa (ἀρχαί), koji se navode u paralelnim nizovima: konačno i beskonačno, neparno i parno, jedno i mnoštvo, desno i lijevo,

---

³⁹⁹ Prijevod Albina Vilhara u beogradskom izdanju Diogenove knjige još više naglašava Alkmeonovu pripadnost pitagorejcima: „Alkmeon je bio rodom iz Krotona. I on je bio Pitagorin učenik“ (usp. Diogen LAERTIJE, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*, Beograd, 1985., 290).

⁴⁰⁰ Usp. DK, 58.A.

⁴⁰¹ Usp. Jean-Francois MATTEI, *Pitagora i pitagorovci*, Zagreb, 2009., 34.

muško i žensko, mirujuće i pokretno, ravno i zavinuto, svjetlo i tmina, dobro i zlo, jednakostrano i raznostrano. Čini se da je od takve postavke pošao i Alkmeon iz Krotona, bilo da je on takvu koncepciju preuzeo od njih, bilo oni od njega. Alkmeon je, naime, po godinama bio [mlad] kad je Pitagora već bio star, a njegovo je naučavanje bilo slično njihovu. Kaže da se ono što se tiče ljudi uglavnom javlja u paru, no ne govori pri tom o određenim suprotnostima kao oni (sc. pitagorovci), već o slučajno odabranima, kao što su bijelo - crno, slatko - gorko, dobro - zlo, veliko - malo. O ostalima je neodređeno nabacio, dok su pitagorovci pokazali kolike i kakve suprotnosti postoje“ (DK, 24.A.3.).

Dakle, iz ovog Aristotelovog svjedočanstva jasno se vidi kako on iznosi jasnu razliku između Alkmeona i pitagorejaca samom sumnjom u to tko je utjecao na koga, a to, pak, podrazumijeva kako govorimo o dvije različite strane čiji međusobni utjecaj upravo zbog njihove različitosti možemo proučavati i o njemu dvoumiti.⁴⁰² Također, uočava se određena sličnost Alkmeona i pitagorejaca u prihvaćanju nauka o oprjekama, no ipak postoji i razlika u tome što ih Alkmeon nije točno odredio, nego tek nasumice i, primjera radi, pobrojao. Alkmeon je, po još nekim mišljenjima, sličan pitagorejcima, što i Aristotel naglašava. Možda je ova sličnost Alkmeona i pitagorejaca u nekim načinima

---

⁴⁰² Usp. Carl HUFFMAN, Alcmaeon (10. travnja 2003.), u: <https://plato.stanford.edu/entries/alcmaeon/> (pogledano u travnju 2017.).

mišljenja, kao i isto mjesto djelovanja (Kroton), navelo neke kasnije pisce (kao npr. navedene Diogena Laertija i Jambliha) da ga jednostavno i neprecizno pribroje pitagorejcima. Dobro je imati na umu i to da je Aristotel napisao knjigu protiv Alkmeonovih učenja (Πρὸς τὰ Ἀλκμαίωρος), što dodatno ukazuje na njegovu posebnost i neovisnost o nekoj filozofskoj školi ili društvu jer je, naime, Aristotel pisao o pitagorejcima u knjigama *Protiv pitagorejaca* (Πρὸς τοὺς Πυθαγορείους) i *O pitagorejcima* (Περὶ Πυθαγορείων)⁴⁰³, iz čega postaje jasno da, ako je na Alkmeona gledao kao na pitagorejca, nije morao napisati zasebnu knjigu protiv njegovih učenja.

Danas, stoga, većina proučavatelja predsokratovske filozofije nije će Alkmeonovu pripadnost pitagorejcima i vidi ga kao neovisnog filozofa znatne originalnosti. Moguće je, naravno, da je Alkmeon mislilac velike originalnosti, i ako bismo prihvatili njegovu pripadnost pitagorejcima. No, u tom slučaju vjerojatno bi pitagorejska učenja u većoj mjeri utjecala na njegovu misao. Dakle, ako prihvatimo mišljenje da nije pripadao pitagorejcima, možemo ustvrditi da je Alkmeon samo poznavao njihovu misao zbog djelovanja i življenja u istom gradu Magnae Graeciae.⁴⁰⁴

---

⁴⁰³ Usp. Diogen LAERTIJE, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*, 147.

⁴⁰⁴ Usp. Carl HUFFMAN, Alcmaeon (10. travnja 2003.), u: <https://plato.stanford.edu/entries/alcmaeon/> (pogledano u travnju 2017.).

2.3. Kontekst filozofiranja

Kada govorimo o Alkmeonu, zasigurno je važno datirati vrijeme njegova života i razmotriti utjecaj pitagorejaca, no iznimno je važno imati na umu karakteristike mjesta u kojem je živio i djelovao. Kroton je, naime, poznato mjesto pitagoreizma, ali još prije dolaska Pitagore ovdje je postojala određena medicinska tradicija ili, mogli bismo reći, škola liječnika, i to veoma ugledna.⁴⁰⁵ Upravo imajući na umu i polazeći od te činjenice, možemo ispravno shvatiti Alkmeona. On je, dakle, prvenstveno liječnik i prirodoslovac koji je napisao djelo klasičnog i učestalog naziva *O prirodi* (Περὶ φύσεως), ali, dakako, on nije isključivo liječnik, nego se u sačuvanim fragmentima njegova djela, kao i u dostupnim svjedočanstvima o njemu, očituje i kao filozof. Dakako da se prema tome Alkmeon ne bavi samo pitanjima medicine, fiziologije, zoologije i botanike, iako se čini da su ova područja njegov prvotni interes, nego se bavi i pitanjima kozmologije, racionalne psihologije, spoznajne teorije itd. Kao što je već i napomenuto, njegovo djelo sačuvano nam je samo fragmentarno, te, stoga, naše poznavanje Alkmeona i njegove misli ne može biti potpuno i mora se ograničiti na ono dostupno.

---

⁴⁰⁵ O postojanju ugledne i važne škole liječnika u Krotonu svjedoči Herodot kada govori o liječniku Demokedu, usp. DK, 19.1.

3. Poimanje razuma

Kako bi se pokušalo razložiti i shvatiti Alkmeonovo poimanje razuma, temeljno polazište bit će, dakako, njegovi fragmenti u kojima se to može nazrijeti. Prvi fragment koji će biti uzet u razmatranje očuvan je u Teofrastovom djelu *De sensibus*, dok je drugi razmatrani fragment sačuvan kod Diogena Laertija u njegovom poznatom djelu *Životi i mišljenja istaknutih filozofa* (već spomenut u kontekstu datiranja Alkmeonovog života i djelovanja). U razlaganju ovih fragmenata polaziti će se od kratke analize samog teksta ističući ključne pojmove i njihovo značenje. Na temelju te analize, i još nekih tekstova vezanih uz same fragmente, pokušat će se skicirati Alkmeonova pozicija.

3.1. Mišljenje i spoznajna teorija

*„Čovjek se od drugih (živih bića) razlikuje po tome što on jedini razumije, dok druga (živa bića) primaju osjete, ali ne razumiju“
(DK, 24.B.1a).*

ἄνθρωπος γὰρ φησι τῶν ἄλλων διαφέρειν ὅτι μόνον ζυνίησι, τὰ δ' ἄλλα αἰσθάνεται μὲν, οὐ ζυνίησι δέ.

Riječ koja se koristi za „razumijevanje“ nije možda očekivani glagol φρονέω koji bi izravnije i doslovnije ukazivao na ovu distinktivnu čovjekovu mogućnost. Glagol koji se ovdje koristi je ζυνίημι a on pak doslovno znači „sastavljati“, no ima i značenje „doznati“, „čuti“, „opaziti“, „paziti“, „poznavati“, „slutiti“, „razumjeti“, „razabrati“, „znati“. Dok ljudi mogu sastavljati ono

osjetilima primljeno, životinje su ograničene tek na αἰσθάνομαι tj. na mogućnost osjećanja, osjetilnog opažanja. Životinje ne idu, za razliku od ljudi, korak dalje, nego ostaju na pukoj osjetilnoj zamjedbi.

No, sama analiza ključnih pojmova koje Alkmeon koristi nije dovoljna kako bi se pobliže odredilo njegovo poimanje razuma, stoga valja pokušati skicirati njegovu spoznajnu teoriju u kojoj će se onda pokazati uloga razuma u samom procesu spoznavanja.

Polazeći od samog teksta fragmenta, uviđamo da čovjek nije ograničen na puko osjetilno opažanje. Čovjek, doduše, opaža osjetilima, ali ide i korak dalje, sastavljajući informacije prikupljene osjetilima. Valja uočiti da su osjetila ta koja, prema tome, stoje na početku procesa spoznavanja te su njihove informacije one koje bivaju sastavljane. Osjetila su ta koja igraju ključnu ulogu, a razum je, pak, samo onaj koji sastavlja. Već ovo do sada rečeno čini se dovoljnim da bismo Alkmenovu spoznajnu teoriju okarakterizirali kao empirističku. U ovom ocrtavanju Alkmeonove spoznajne teorije pomaže nam odlomak iz Platonovog dijaloga *Fedon* u kojem se Sokrat obraća svom sugovorniku Kebetu.

„Dok sam bio mlad, silno se bijah zaželio te mudrosti koju nazivaju istraživanjem prirode, obraćajući pažnju u prvom redu na sljedeće: nastaju li živa bića onda kad toplo i hladno budu zahvaćeni trulenjem, kao što su neki govorili [Arhelaj]? Dolazi li nam razboritost od krvi [Empedoklo], ili od zraka

[Anaksimenes, Diogen], ili od vatre [Heraklit], ili ni od čega takva, već mozak omogućuje osjete sluha, vida i mirisa, iz čega bi nastajalo sjećanje i mnijenje, a iz sjećanja i mnijenja koje se ustalilo nastaje znanje?“ (DK, 24.A.11).

Na Sokratovo pitanje: od čega nam dolazi razboritost ili po čemu mislimo, odgovoreno je na više načina referirajući se pritom na mišljenja nekih predsokratovaca. Lako je moguće da je kod pozivanja na mozak kao senzorno središte, tj. onaj po kojem mislimo, Platon aludirao upravo na Alkmeona.⁴⁰⁶ Stoga je vjerojatno u ovom odlomku dan opis spoznajnog procesa koji je zastupao Alkmeon. Taj spoznajni proces ima tri etape:

- 1) mozak prikuplja i obrađuje informacije prikupljene osjetilima;
- 2) povezujući ovaj odlomak *Fedona* s razmatranim fragmentom, mogli bismo reći da je sljedeći korak u spoznajnom procesu sastavljanje (ξυνήμι) tih informacija prikupljenih osjetilima u sjećanje/pamćenje i mišljenje;
- 3) iz pamćenja i mišljenja, nadalje, oblikuje se znanje.

Sličnu koncepciju spoznajnog procesa iznosi i Aristotel u svojoj *Drugoj analitici*.

---

⁴⁰⁶ Usp. Jonathan BARNES, *The Presocratic Philosophers*, London, 1982., 118; Carl Carl HUFFMAN, Alcmaeon (10. travnja 2003.), u: <https://plato.stanford.edu/entries/alcmaeon/> (pogledano u travnju 2017.).

„Iz opažanja pak nastaje pamćenje, kao što smo kazali, a iz pamćenja - kada često dolazi do zapamćivanja iste stvari - nastaje iskustvo; naime, pamćenja koja su brojem mnoga jesu jedno iskustvo. Iz iskustva, to jest iz onoga cjelokupnog općeg što je umireno u duši - jednoga mimo mnogih stvari, što je god u svima njima prisutno kao jedno i isto - nastaje princip umijeća i znanja. Ako se odnosi na nastajanje, onda je to princip umijeća, a ako se odnosi na ono što jest, onda je to princip znanja.“⁴⁰⁷

Upitno je možemo li tvrditi da je Alkmeonova koncepcija spoznaje u pozadini ovog dijela Aristotelove *Druge analitike*, što ipak i nije neka nemogućnost jer se čini da je Aristotel dobro poznao Alkmeonovu misao budući da je mogao napisati već spomenutu knjigu *Protiv Alkmeona*. No, Aristotelov opis neodoljivo podsjeća na već opisani proces spoznavanja kod Platona.

Nakon ove skice Alkmeonove spoznajne teorije uviđamo da je razumu u takvoj koncepciji dana određena sastavljачka uloga onog što je primljeno osjetilima.

Alkmeonovo poimanje razuma ovdje je izloženo u kontekstu njegove uloge u spoznajnoj teoriji. No, ovaj fragment ima i jedan drugi moment koji označuje novost onoga što Alkmeon donosi. Nama je danas jasna razlika između osjetilnog opažanja i mišljenja, a to da se čovjek od ostalih živih bića razlikuje po svojoj

---

⁴⁰⁷ Snježana PRIJIĆ-SAMARŽIJA - Ana GAVRAN MILOŠ, *Antička i novovjekovna epistemologija*, Zagreb, 2011., 144.

sposobnosti razumijevanja, nekako već podrazumijevamo. Uzevši u obzir vrijeme u kojem je Alkmeon djelovao, uviđamo da je Alkmeonova jasna distinkcija između opažanja i mišljenja bila određena novost jer, naime, njegovi predsokratovski prethodnici, kao i oni koji će doći nakon njega, nisu jasno ili uopće razlikovali mišljenje (φρόνησις) i opažanje (αἴσθησις), tako da su određeni stupanj mišljenja pridavali i životinjama, pa čak i biljkama. Demokrit je išao i dotle da je, upravo zbog pretpostavke da životinje posjeduju određeni stupanj mišljenja, smatrao kako su životinje odgovorne za svoje postupke.⁴⁰⁸ Alkmeon je, pak, bio jedini koji je jasno razgraničio mišljenje i opažanje.

No, ova razlika ne ostaje samo na razlici dviju psihičkih i spoznajnih moći, nego ide dalje do određenog antropološkog momenta. Alkmeon ovu sposobnost mišljenja pripisuje isključivo čovjeku te se po tome čovjek razlikuje od ostalih živih bića. Uočava se, dakle, kako Alkmeon izdiže čovjeka iznad ostalih živih bića i time mu pripisuje poseban položaj. Ova pak tvrdnja o posebnosti čovjeka u odnosu na ostala živa bića predstavlja novost u odnosu na pitagorejsku tradiciju, tj. u odnosu na njihovo učenje o transmigraciji. Naime, pozadina i nužna pretpostavka ovog nauka o seljenju duše poimanje je srodstva svega života koje je religioznog

---

⁴⁰⁸ Detaljan prikaz upravo (ne)diferenciranja mišljenja i opažanja kod predsokratovaca može se naći u: Željko KALUĐEROVIĆ, Predsokratovsko razmatranje φρόνησις-a i αἴσθησις-a, u: *Filozofska istraživanja*, 34 (2014.) 3, 393-406.

podrijetla.⁴⁰⁹ Utvrđivanjem razlike između čovjeka i ostalih živih bića čini se kako Alkmeon prekida s ovim pitagorejskim učenjem.

Iz svega navedenog u promatranju ovog fragmenta pod jednim, mogli bismo reći, antropološkim vidom, uočavamo kako razum ovdje ima razlikovnu, distinktivnu ulogu. Razum na neki način izdiže čovjeka iznad ostalih životinja. Čovjek nije sveden na pojedinačne opažaje i голу egzistenciju, nego zadobiva posebno mjesto i odgovornost. Možemo stoga tvrditi kako Alkmeon pozitivno vrjednuje čovjeka.

3.2. Dosezi spoznaje

*„O onom što je nevidljivo, o onom što je smrtno, **pouzdan**o znanje imaju bogovi, (a nama) kao ljudima (moguće je samo) **nagađanje**...“ (DK, 24.B.1).*

*περὶ τῶν ἀφανέων, περὶ τῶν θνητῶν **σαφήνεια**ν μὲν θεοὶ ἔχοντι, ὡς δὲ ἄνθρωποις **τεκμαίρεσθαι**...*

Riječ koja se rabi za „pouzdanost“ je σαφήνεια koja doslovno znači „jasnoća“, „pouzdanost“. Ona je pripisana bogovima. U kontrastu sa σαφήνεια stoji riječ τεκμαίρομαι koja je prevedena kao „nagađanje“, a doslovnije bi značila „uzeti sebi znamenje ili biljeg“, „spoznati po izvjesnim znakovima“. Jasnoća koju imaju bogovi i koja je neposredna, stavlja se nasuprot ljudskom znanju

---

⁴⁰⁹ Usp. Wiliam Keith Chambers GUTHRIE, *Povijest grčke filozofije I. Raniji predsokratovci i pitagorovci*, 167.

koje je na neki način posredno, jer čovjek do određenih spoznaja dolazi po „izvjesnim znakovima“.

Ovaj fragment odnosi se na ograničenost naše spoznaje. Iako se, promatrajući uvodnu rečenicu Alkmeonovog djela, može misliti kako se nešto više od toga nema za reći, čini se da postoje barem četiri načina interpretiranja i shvaćanja ovog fragmenta.

Pripisivanje znanja o svemu bogovima i umanjivanje mogućnosti spoznaje koje mogu imati ljudi kao smrtnici, za ranu grčku misao nije ništa novo. Posebice je ovo umanjivanje ljudskog znanja prisutno i istaknuto u ranoj grčkoj književnosti, tako da se primjeri mogu naći i kod Homera:

*„Sad mi recite, Muze, stanarice olimpskih dvora,
Jerbo ste boginje vi, te svuda ste, sve vam je znano,
A mi čujemo samo govorenje, ništa ne znamo,
Koje su imali vođe Argejci, koje l' vladare“ (Ilijada, II., 484-487).*

*„Ništa ne hrani zemlja kukavnije, nego je čovjek
Od sveg, štogod diše na njojzi, štogod se miče;
Ne misli, da će ga zlo zadesiti poslije kadgod,
Dok ga usrećuju bozi i koljena dok mu se miču;
Al' kad blaženi bozi bijedom ga pogode kakvom,
Onda podnosi i to, al' na silu, strpljiva srca.
Jer je takova volja u ljudi u pozemljara,*

Kakav je dan, što otac i ljudi i bogova pošlje (Odiseja, XVIII., 130-137).

Osim ovih primjera kod Homera, primjere ovakvog pesimizma u pogledu ljudske spoznaje i mogućeg znanja nalazimo i kod nekih filozofa, npr. Ksenofana (DK, 21.B.34) i Filolaja (DK, 44.B.6). Moglo bi se pretpostaviti da je Alkmeon, započinjući svoju knjigu ovom rečenicom, samo bio poklonik ove konvencije poetskog pesimizma u pogledu ljudske spoznaje te tako ponavljao ono što je već bilo prilično uobičajeno i ustaljeno.⁴¹⁰ Ako se prihvati ovaj pravac tumačenja uvodne rečenice Alkmeonova djela, s pravom se može pitati u kojoj mjeri ona izražava njegovo filozofijsko uvjerenje i stajalište, a, s druge pak strane, u kojoj je mjeri ona samo određena konvencija toga doba koju je Alkmeon jednostavno prihvatio bez nekih filozofijskih pretpostavki. Stoga bismo ovaj početak Alkmeonova djela mogli povezati i s invokacijskom formom početaka Homerovih djela.

Njegovu uvodnu rečenicu mogli bismo tumačiti polazeći prvenstveno od činjenice kako je Alkmeon prvenstveno liječnik i prirodoslovac. Ono nevidljivo bi se u tom kontekstu moglo odnositi na nevidljivost unutrašnjosti ljudskog tijela i bolesti koje se mogu razvijati. Alkmeon je možda u svojoj knjizi pokušao prevladati ta ograničenja na koje se nailazilo pri proučavanju i

---

⁴¹⁰ Usp. Jonathan BARNES, *The Presocratic Philosophers*, 108; James H. LESHER, *Early interest in knowledge*, u: *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*, Anthony Arthur Long (ur.), Cambridge, 1999., 226.

liječanju ljudskog tijela, tako da ovaj fragment ne bi izražavao ograničenost naše spoznaje, nego pokušaj prevladavanja poteškoća proučavanja ljudskog tijela.⁴¹¹

Nadalje, ovaj bismo fragment mogli shvatiti kao oprjeku jonskim filozofima, tj. samim začetnicima Talesu, Anaksimandru i Anaksimenu. U svojem istraživanju prirode i pokušaju nalaska nečeg nepromjenjivog, stalnog, što bi moglo biti podloga svim promjenama, oni iznose vrlo smjele tvrdnje i zaključke bez neke sumnje u njihovu istinitost i valjanost. Alkmeon, pak, polazi od puno skeptičnijeg stava i naglašava kako je ljudska spoznaja ograničena i ne uvijek sigurna i istinita. „Cornford je pokazao u *Principium Sapientiae* kako se u svojoj sigurnosti rani filozof pokazuje kao nasljednik proroka-pjesnika, govoreći pod božanskim nadahnućem, dok ponizniji stav prema znanju proizlazi iz razvoja medicinske znanosti i njezinog detaljnog proučavanja posebnih slučajeva te svijesti o mogućnosti grješke pri dijagnozi.“⁴¹²

Uvodne riječi Alkmeonove knjige mogli bismo tumačiti i polazeći od teksta samog, tj. ne stavljajući ga u neke kontekste kao u slučaju dosadašnjih načina interpretacije. Ono što na taj način uočavamo je da, unatoč skeptičnom tonu Alkmeonove uvodne

---

⁴¹¹ U razlaganju ovog načina tumačenja oslanjam se na: Carl HUFFMAN, Alcmaeon (10. travnja 2003.), u: <https://plato.stanford.edu/entries/alcmaeon/> (pogledano u travnju 2017.). On također donosi i nešto izmjenjeniji prijevod razmatranog fragmenta koji je predložio Gemelli Marciano, na kojem se onda i temelji ovaj način interpretacije.

⁴¹² William Keith Chambers GUTHRIE, *Povijest grčke filozofije I. Raniji predsokratovci i pitagorovci*, 286.

rečenice, on čovjeka ne lišava u potpunosti svake mogućnosti spoznaje kao što će to učiniti Piron u helenističkom razdoblju antičke filozofije. Alkmeon želi reći da čovjek o svemu ne može imati neposredno iskustvo i intuitivnu spoznaju, a time ni potpunu jasnoću svega što može spoznavati. U spoznavanju onog nevidljivog čovjek kreće od onog što mu je dostupno osjetilima, o čemu i svjedoči riječ, tako da je čovjeku ipak moguće neko određeno znanje o onom nevidljivom, makar ono naslućujuće. Na temelju ovog mogli bismo reći da Alkmeon ne lišava čovjeka mogućnosti spoznaje, nego suprotno: afirmira tu mogućnost i pobliže ju određuje.

3.3. Pokušaj povezivanja dvaju fragmenata

Oba razmatrana fragmenta bave se pitanjem ljudske spoznaje. Prvi fragment, koji nam je sačuvan kod Teofrasta, opisuje spoznaju (s tim da ima i antropološki moment), a drugi fragment, sačuvan kod Diogena Laertija, na neki način ukazuje na ograničenost ljudske spoznaje. No, poredak ovih fragmenata u njegovu djelu *O prirodi* bio je obrnut. Alkmeon na početku svojeg djela prvo ističe ograničenost ljudske spoznaje, a tek ju kasnije pobliže određuje. Sve to nam ukazuje kako uvodni fragment o ograničenosti ljudske spoznaje ne smijemo nikako tumačiti u skeptičnom tonu lišavanja čovjeka svake mogućnosti valjane spoznaje. Alkmeon ljudsku spoznaju ne marginalizira i ne zanemaruje kao nevažnu jer ju kasnije opisuje i određuje, polazeći od nje, razliku čovjeka i

životinja. Da je tome tako, ukazuje i činjenica kako je Alkmeon u svom djelu donio neke značajne zaključke i iznio određene tvrdnje (o čemu nam svjedoče *testimonia* i *fragmenta*), a to zasigurno ne bi mogao da nije vjerovao u sposobnosti razuma, ali i njegove ograničenosti. Iako se čini da je DK, 24.B.1 u protuslovlju s konstatacijom o pozitivnom vrjednovanju čovjeka na temelju njegove mogućnosti razumijevanja, ipak se na temelju svega rečenog može zaključiti kako ovaj fragment ne želi čovjeka sniziti do onog koji je potpuno nesposoban iznijeti ijednu valjanu tvrdnju, nego želi ukazati na ograničenost ljudske spoznaje.

Zaključak

Sažimljući sve rečeno o Alkmeonovom poimanju razuma, možemo reći da je uloga koju on pridaje razumu itekako jasna ako uzmemo u obzir kontekst njegova filozofiranja, tj. činjenicu njegove pripadnosti liječničkoj tradiciji u Krotonu. On je, dakle, kao liječnik i prirodoslovac u svom istraživačkom radu upućen prvenstveno na ono što može opaziti svojim osjetilima. Stoga, ponavljam, ne treba nas čuditi što je njegova pozicija, u pogledu spoznajne teorije, empiristička te je time razumu dana sastavljačka uloga osjetilnih opažaja, koja je tipična i za empirističke koncepcije spoznaje novovjekovne filozofije. No, razumu je ipak dana važnost jer on ima distinktivnu ulogu u određenju čovjeka naspram životinja. Upravo sposobnost razumijevanja daje čovjeku poseban položaj u odnosu na životinje koje mogu samo opažati.

Čovjek nije sveden na golo preživljavanje, nego može razmišljati i time nastojati dati odgovore na pitanja s kojima se svakodnevno susreće, ali i pronaći rješenja koja će mu pomoći život na zemlji učiniti čovječnijim. Žalosno je, stoga, uočiti kako se često, u vremenu u kojem živimo, razmišljanju ne daje gotovo nikakva uloga, nego se zbog ubrzanog tempa življenja počesto djeluje i određene stvari vrjednuje prema nekritički prihvaćenim, uhodanim i gotovim uzorcima.